

УДК 712.4 / 633.8 / 581.6

DOI <https://doi.org/10.32782/2226-0099.2025.146.1.32>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ РІШЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН В ОЗЕЛЕНЕННІ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ЗОН МІСТА КРОПИВНИЦЬКИЙ

Бойко Т.О. – к.б.н.,

доцент кафедри лісового та садово-паркового господарства,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

orcid.org/0000-0003-3864-2036

Мотузна О.Є. – асистент кафедри лісового та садово-паркового господарства,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

orcid.org/0009-0000-6781-9844

Панов Є.О. – студент II курсу магістратури факультету рибного господарства та природокористування,

Херсонський державний аграрно-економічний університет

orcid.org/0009-0007-3830-4375

У статті розглянуто питання щодо використання лікарських рослин у формуванні зеленої інфраструктури міста Кропивницький, що стає підґрунтям для розробки концептуальних рішень, спрямованих на ефективне та естетично привабливе використання лікарських рослин у міському озелененні. Сучасний асортимент лікарських рослин в озелененні міста Кропивницький є типовим для України, проте водночас є недостатньо функціональним, зокрема з причини їх хаотичного використання. В контексті довгострокової перспективи домінування однорічних культур є економічно недоцільним. Сформований асортимент багаторічників, адаптований до клімату Кропивницького, серед яких можна окреслити наступні види: *Achillea millefolium* L., *Calendula officinalis* L., *Lavandula angustifolia* Mill., *Mentha piperita* L., *Thymus vulgaris* L., *Salvia officinalis* L., *Matricaria recutita* L., *Convallaria majalis* L., *Nepeta cataria* L., *Pulmonaria officinalis* L., *Valeriana officinalis* L., *Vinca minor* L., види родів *Artemisia* L. та *Tagetes* L., а також *Tilia cordata* Mill., *Quercus robur* L., які є високодекоративними, здатними забезпечити безперервне цвітіння та фітонцидну активність протягом усього вегетаційного сезону.

Розроблені функціонально-планувальні рішення для впровадження лікарських культур у публічний простір демонструють високий архітектурно-естетичний потенціал, що дозволяє гармонійно поєднувати місцеві види рослин з інтродукованими. Декоративні лікарські рослини можна використовувати у ландшафтних композиціях рекреаційних зон, терапевтичних садів, дитячих установ та приватному озелененні. Зважаючи на специфіку природних умов місця розташування Кропивницького, можна зіткнутись з деякими труднощами при вирощуванні деяких культур. А отже, завжди існує необхідність у розробці концептуального рішення, яке включатиме застосування тих рослин, котрі цілком зможуть пристосуватись навіть до несприятливих кліматичних чинників.

Ключові слова: лікарські рослини, озеленення міста, зелена інфраструктура, повоєнне відновлення, Кропивницький.

Boiko T.O., Motuzna O.Ye., Panov Ye.O. Conceptual solutions for the use of medicinal plants in landscaping functional zones of the city of Kropyvnytskyi

The article considers the issue of using medicinal plants in the formation of green infrastructure in the city of Kropyvnytskyi. The results become the basis for developing conceptual solutions aimed at the effective and aesthetically attractive use of the medicinal plants in urban landscaping. The current range of the medicinal plants in the landscaping of the city

of Kropyvnytskyi is typical for Ukraine, but at the same time, it is not functional enough, in particular due to their chaotic use. In the context of the long-term perspective, the dominance of annual crops is economically inexpedient. An assortment of perennials adapted to the climate of Kropyvnytskyi has been formed, among which the following species can be identified: *Achillea millefolium* L., *Calendula officinalis* L., *Lavandula angustifolia* Mill., *Mentha piperita* L., *Thymus vulgaris* L., *Salvia officinalis* L., *Matricaria recutita* L., *Convallaria majalis* L., *Nepeta cataria* L., *Pulmonaria officinalis* L., *Valeriana officinalis* L., *Vinca minor* L., types of the genera *Artemisia* L. and *Tagetes* L., and also *Tilia cordata* Mill., *Quercus robur* L. These species are highly decorative, capable of providing continuous flowering and phytoncide activity throughout the growing season. The developed functional and planning solutions for the introduction of the medicinal plants into public space demonstrate high architectural and aesthetic potential, allowing for the harmonious combination of local plant species with introduced ones. Ornamental medicinal plants can be used in the landscape compositions of recreational areas, therapeutic gardens, childcare facilities, and private landscaping. Given the specific natural conditions of Kropyvnytskyi's location, it is possible to encounter certain difficulties when growing some crops. Therefore, there is always a need to develop a conceptual solution that includes the use of plants that are fully capable of adapting even to unfavorable climatic factors.

Key words: medicinal plants, urban greening, green infrastructure, post-war reconstruction, Kropyvnytskyi.

Актуальність теми дослідження. Сучасне міське середовище перебуває на етапі формування біологічної збалансованості і це не дивно, адже в умовах розвитку індустріалізацій та глобальних кліматичних змін це стає питанням критичної важливості. Зелена інфраструктура міста функціонує в різних напрямках: регулює мікроклімат, впливає на зниження рівня забруднення повітря, забезпечує біологічне розмаїття та є чи не найважливішим елементом у структурі рекреації. Однак, в традиційному значенні підходів до озеленення можна прослідкувати орієнтованість на короткочасну декоративність за рахунок використання однорічних рослин. В свою чергу, такі насадження не в повній мірі здатні реалізувати увесь еколого-соціальний потенціал зеленої інфраструктури.

Постановка проблеми. Підвищення функціональності міського озеленення має базуватись на одному із перспективних напрямків – інтродукції лікарських рослин. Крім естетичної цінності, лікарські культури характеризуються виділенням фітонцидів, що особливо важливо в умовах урбанізованого середовища.

Для міст, що розташовані у посушливих регіонах, зокрема Кропивницький, важливим завданням стає вибір такого асортименту рослин, який відзначатиметься стійкістю до підвищення температур та дефіциту вологи. Багаторічні лікарські насадження, які часто є аборигенними або добре адаптованими, можуть забезпечити декоративність протягом тривалого періоду, а також мінімальні потреби в догляді та поливі. Тож, відповідно до концепції сталого розвитку, використання лікарських рослин в озелененні міст набуває важливості з практичної точки зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо озеленення територій різного призначення, від присадибних ділянок до об'єктів загального користування або спеціального призначення висвітлено в роботах таких авторів як Слісарук Л.С. [1], Шкляр С.П. [2], Бородич Л.В. [3] та інші. Оформлення квітників у різних кліматичних зонах України розглядається у низці праць Л.П. Іщук [4], О.В. Шума та Н.Є. Горбенко [5].

Значна кількість робіт присвячена лікарським властивостям представників родин *Lamiaceae* та *Asteraceae* та інші [6-8]. У статтях розглядається не лише питання щодо інтродукції деяких видів лікарських рослин в умовах Півдня України [9], а й також перспективи вирощування насаджень у якості сировини.

Особливості видового складу лікарських рослин в контексті фітодизайну з урахуванням біологічних та морфологічних властивостей у своїх роботах розглядали Познякова С.І., Попова Д.Ю. [10], Дементьєва О.І., Бойко Т.О., Бойко П. М., Ворона А.В. [11-15], Котовська Ю.С. [16], Бредіхіна Ю.Л. та Туровцева Н.М. [17].

Слід також відзначити вагомий внесок низки досліджень з питання використання багаторічних лікарських рослин, які здійснили провідні науковці: Коптєєва Г.Л., Скибицька М.О., Мусієнко С.І. та інших [18-20].

Незважаючи на наявні дослідження щодо лікарських рослин в озелененні міст та загальних тенденцій у фітодизайні, деякі частини основної проблематики залишаються невіршеними. Хоч існує теоретичне обґрунтування необхідності інтродукції лікарських насаджень, проте бракує детально розроблених архітектурно-обґрунтованих проектних рішень зеленої інфраструктури м. Кропивницький, які демонстрували б практичну реалізацію цієї концепції. Також відкритим лишається питання стосовно композиційних прийомів оформлення з урахуванням існуючої архітектури міста.

Методика досліджень. Дослідження лікарських рослин в місті Кропивницький проводились протягом 2024-2025 років. Інвентаризація квітників проводилась маршрутно-рекогносцирувальним методом. Визначення рослин проводили безпосередньо на місцях, а також на базі Херсонського державного аграрно-економічного університету.

Метою нашого дослідження є наукове обґрунтування та розробка певних концептуальних рішень щодо ефективного застосування лікарських рослин в озелененні різних функціональних зон міста Кропивницький. Відповідно, було поставлено наступні завдання:

- розробити конкретний проєкт ландшафтної композиції з використанням лікарських рослин;
- проаналізувати планувально-функціональні рішення;
- обґрунтувати асортимент рослин для озеленення.

Результати досліджень. Методика формування асортименту рослин для озеленення міста Кропивницький базується на принципах екологічної доцільності. Передумовою стають також кліматичні умови помірно-континентального типу, що супроводжуються недостатньою кількістю вологи. Зима в місті відносно м'яка, середня температура коливається в межах від -5° до -7°C . Частим явищем є потепління внаслідок якого рослинні насадження можуть перебувати в стресовому стані. Літо характеризується значним теплом, часто спекою та посухами. Середня температура $+23^{\circ}\text{C}$. Тривалість підвищених температур створює умови для вибору рослин, що адаптовані до надмірного освітлення та посушливих періодів.

У процесі дослідження було виявлено кілька типових представників аборигенних лікарських рослин. Серед них *Achillea millefolium* L., *Thymus serpyllum* L., *Rosa canina* L., *Plantago major* L., *Hypericum perforatum* L.

Асортимент лікарських рослин було обрано згідно з вищевказаними передумовами, що визначили такі основні критерії як посухостійкість та жаростійкість, декоративність, висока життєздатність та фітонцидна активність.

Об'єктом проєктної частини ми обрали декілька функціональних зон, в межах яких можна реалізувати функціонально-планувальні рішення. Перша зона – територія загального користування. Зважаючи на те, що така ділянка вважається найбільшою за площею, можна створювати багатофункціональні композиції. Основна увага приділяється рекреаційній та терапевтичній функціям. Вздовж доріжок для прогулянок можна висадити рядові посадки таких лікарських культур

як *Lavandula angustifolia* Mill., *Mentha piperita* L., *Thymus vulgaris* L. (рис. 1). Такі алеї ароматерапії до того ж матимуть досить декоративний вигляд завдяки контрастному поєднанню рослин.

Рис. 1. Алеїні посадки з лікарських рослин

Лікарські рослини, що вирізняються високою декоративністю можна розміщувати у ландшафтних композиціях, які за призначенням можуть сприяти спокійному та тихому відпочинку. Одним із проектних рішень є створення фітолабіринту (рис. 2).

Рис. 2. Фітолабіринт з використанням лікарських рослин

Центральною точкою може бути як місце для відпочинку, так і будь-які малі архітектурні скульптури (наприклад водного типу). В даному випадку, насадження тут представлені такими видами як *Salvia officinalis* L., *Matricaria recutita* L.

Відомо, що не лише трав'янисті рослини мають лікарські властивості. Серед деревних та кущових насаджень також можна виділити декілька видів, які пропонується висадити в зоні для медитативного відпочинку, а саме *Tilia cordata* Mill, *Quercus robur* L. та деякі види хвойних порід, які мають посилені фітонцидні властивості (рис. 3).

Рис. 3. Лікарські деревні рослини в оформленні зони для тихого відпочинку

Говорячи про озеленення ділянок з великою площею варто також згадати лісопаркові об'єкти. Рослинність у лісопарку грає важливу роль, особливо це стосується підліску та трав'яного покриття. З огляду на те, що основні породи деревно-кущового складу можуть утворювати густий затінок, вибір рослин має ґрунтуватись на стійкості до затінення. Тож рекомендуємо розміщувати під пологом дерев такі тіньовитривалі лікарські види як *Convallaria majalis* L., *Vinca minor* L., *Pulmonaria officinalis* L. (рис. 4).

Впроваджуючи лікарські рослини на території скверів, варто чітко розуміти їх основні функції. Застосування в озелененні насаджень такого типу сприяють зниженню антропогенного забруднення [14]. Знову ж таки, це можливо лише за рахунок використання видів, що мають високу стійкість до нього. Тож рекомендуємо оформити щільні посадки вздовж тротуарів, використовуючи почергове розміщення *Artemisia* L. та *Achillea millefolium* L. (рис. 5).

Озеленення присадибних ділянок – це досить індивідуальний процес, оскільки кожен господар має своє бачення розміщення рослин у просторі і, відповідно, сам асортимент. Бажання використати лікарські насадження в озелененні має підпорядковуватись основним функціям, які виконують рослини на ділянці. В цьому контексті – це естетика, безпека та соціальна взаємодія.

Важливо враховувати, що присадибні ділянки підлягають активному використанню людьми або тваринами, а також мають обмеженість у просторі. В даному випадку, досить вдалим планувально-функціональним рішенням буде розмістити лікарські рослини безпосередньо біля місць відпочинку або входів у під'їзд (за умови відсутності протипоказань у жителів) (рис. 6). Рекомендуємо застосовувати наступні види рослин: *Calendula officinalis* L., *Tagetes* L., *Nepeta cataria* L., *Valeriana officinalis* L.

Рис. 4. Лікарські рослини в трав'янистому ярусі

Рис. 5. Лінійні посадки лікарських рослин вздовж доріжок

Рис. 6. Лікарські рослини в озелененні прибудинкових територій

Згідно з дослідженням, рекомендований асортимент рослин має високу декоративність та вважається цілком стійким до природних чинників в умовах міста. За нашими рекомендаціями було представлено лише невелику частину лікарських рослин, проте асортимент можна значно розширити відповідно до особливостей кожної конкретної ділянки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасний асортимент лікарських насаджень в озелененні міста Кропивницький хоч є типовим для України, проте водночас є недостатньо функціональним, зокрема з причини хаотичного розміщення насаджень. В контексті довгострокової перспективи домінування однорічних культур є економічно недоцільним.

Сформований асортимент багаторічників, адаптований до клімату Кропивницького, серед яких можна окреслити наступні види: *Achillea millefolium* L., *Calendula officinalis* L., *Lavandula angustifolia* Mill., *Mentha piperita* L., *Thymus vulgaris* L., *Salvia officinalis* L., *Matricaria recutita* L., *Convallaria majalis* L., *Nepeta cataria* L., *Pulmonaria officinalis* L., *Valeriana officinalis* L., *Vinca minor* L., види родів *Artemisia* L. та *Tagetes* L., а також *Tilia cordata* Mill., *Quercus robur* L., які є високодекоративними, здатними забезпечити безперервне цвітіння та фітонцидну активність протягом усього вегетаційного сезону.

Розроблені функціонально-планувальні рішення для впровадження лікарських культур у публічний простір демонструють високий архітектурно-естетичний потенціал, що дозволяє гармонійно поєднувати місцеві види рослин з інтегрованими.

Зважаючи на специфіку природних умов місця розташування Кропивницького, можна зіткнутись з деякими труднощами при вирощуванні деяких культур. А отже, завжди існує необхідність у розробці концептуального рішення, яке включатиме застосування тих рослин, які цілком зможуть пристосуватись навіть до несприятливих кліматичних чинників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Слісарук Л.С., Радіон О.М. Проблема формування прибудинкового простору в сучасному середовищі. Вісник НУВГП. Технічні науки: зб. наук. праць. Рівне: НУВГП, 2012. Вип. 4(60). 176-181.
2. Шкляр С.П., Романенко І.І. Принципи формування і удосконалення архітектурного середовища для дітей. Містобудування та територіальне планування. 2017. Вип. 63. 499-508.
3. Бородич Л.В. Деякі аспекти формування житлового середовища. Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. збірник. Київ: КНУБА, 2010. Вип. 38. 70-74.
4. Іщук Л.П. Аналіз стану квітникових насаджень м. Біла Церква та шляхи його поліпшення. Агробіологія. 2012. № 8. 78–82.
5. Шума О.В., Горбенко Н.Є. Класифікація квітників центральної частини міста Львова. Науковий вісник НЛТУ України. 2014. Вип. 24.11. 94–97
6. Марковська О.Є., Стеценко І.І. Перспективна ефіроолійна культура для півдня України – Лавандин (*Lavandula hybrida* Reverenon). Матер. міжнар. наук.-практ. конф., 20 лист. 2019 р; Дніпро, 2019. 306.
7. Марковська О.Є., Свиденко Л.В., Стеценко І.І. Порівняльна оцінка морфометричних показників і господарсько цінних ознак *Lavandula angustifolia* Mill. та *Lavandula hybrida* Rev. Наукові горизонти, 2020. № 02 (87), 24–31.
8. Марковська О.Є., Стеценко І.І. Порівняльна характеристика лаванди вузьколистої (*Lavandula angustifolia* Mill.) і лавандину (*Lavandula hybrida* Reverenon). Міжнар. наук.-практ. інтер. конф., 6–7 лют. 2020 р. Дніпро, 2020. 361–365.
9. Свиденко, Л. В., Глушенко, Л. А., Вергун, О. М., Гудзь, Н. І., Марковська, О. Є. Оцінка впливу погодних умов на господарсько-цінні ознаки *Lavandula angustifolia* L. в умовах Херсонської обл. Агроекологічний журнал. 2022. № 3. 84-93.
10. Познякова С.І., Попова Д.Ю. Лікарські рослини в озелененні. Лісівництво, деревообробка та озеленення: стан, досягнення і перспективи, 2023, 185.
11. Дементьєва О.І.; Бойко Т.О. Особливості застосування багаторічних лікарських рослин в оформленні квітників міста Херсон. Таврійський науковий вісник. 2021. № 118. 333-340.
12. Бойко Т.О., Бойко П.М. Еколого-рекреаційна роль об'єктів садово-паркового господарства міста Херсон. Таврійський науковий вісник. 2022. № 128. 347-352.
13. Бойко Т.О., Ворона А.В. Аналіз стану квітникового оформлення міста Кропивницький та шляхи поліпшення. Вісник Уманського національного університету садівництва. 2023. № 2. 71-76.
14. Бойко Т.О. Можливості використання рослин-фітотерапевтиків для відновлення урбанізованих територій. Таврійський науковий вісник. 2025. № 144. 299-305.
15. Бойко Т., Бойко П. Довідник ландшафтного дизайнера: навчальний посібник. Олді +. 2024. 196 с.
16. Котовська Ю.С., Кулик Д.Ю. Асортимент лікарських рослин на території міста Херсон. Наукове забезпечення раціонального використання природних ресурсів акваторій та територій степової зони України: матеріали І-ї відкритої регіональної наук.-практ. інтернет-конф., 02-03 жовтня 2019 р., Херсон: ДВНЗ «ХДАУ» 2019. 128–131.
17. Бредіхіна, Ю. Л.; Туровцева, Н. М. Лікарські рослини в озелененні. In: Advances of science: proceedings of articles the international scientific conference. 2019. 269-273.
18. Коптева Г.Л. Композиційне формування ландшафтного середовища міста. Київ: Альтерпрес, 2016. 65 с.

19. Скибицька М.О. Історія вивчення лікарських рослин в Україні. Харків: НфаУ. 2014. 180 с.
20. Мусієнко С.І. Інтродукція та адаптація лікарських рослин. Харків: ХНУМГ. 2016. 80 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 07.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 22.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025
